

Mevsimlik Gezici Tarım İşinde Çalışan Kadınların Çalışma ve Yaşam Koşulları

Yasemin Yüce Tar³⁰, Kezban Çelik³¹

Giriş

Bu çalışmanın en temel amaçlarından birisi, ücretli bir işte çalışmak kadına her zaman kazandırmakta mıdır sorusuna yanıt aramaktır. Genel olarak kadınların ücretli çalışan olmaları halinde hak kullanımlarının genişleyeceği, kazandıkları ücretin bir kısmı üzerinde söz sahibi olabilecekleri, doğurganlık, nasıl giyinileceği, kamusal alan kullanımı, oy ve miras hakkı gibi konularda fayda görecekleri düşünülmektedir. Bu yaklaşımın özünü oluşturan liberal düşünce kadınların ücretli çalışan olmaları ile toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azalacağı ve yoksulluğun kadınsılaştıran yönünün gerileyeceğini iddia etmektedir. Çalışmada görüşülen kadınlar kentsel alanların periferinde yaşayan, eğitim ve beceri düzeyi düşük kadınlar olup kendi yapabilirlikleri üzerinde sosyo-kültürel engel ve baskıların fazla olduğu, kentsel iş piyasası çeşitlenmesinin az olduğu alanlarda yaşamaktadırlar. Genel olarak 18 yaşın altında evlenmiş ve Türkiye ortalamasının bir hayli üzerinde çocuk doğurmuşlardır. İçinde buldukları yoksullukla baş etme mekanizmalarından birisi olarak ücretli gezici tarım işçiliği yapmaktadırlar. Bir yandan tarlada çalışmakta diğer yandan toplumsal cinsiyete bağlı her türlü sorumluluğu oldukça ilkel şartlarda sürdürmektedirler. Tüm bu sorumlulukları ve çalışma zorunluluğunu sıkı ataerkil baskı altında gerçekleştirmektedirler. "Namus", "iffet" gibi beden denetiminde sık kullanılan araçlar, bir yandan kadınların yaşamlarını bedenleri üzerinden kontrol altına alırken, diğer yandan ise kadın emeğinin gizlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu yüzden yeniden üretim altında kategorize edilen ücretsiz, görünmez emek, beden denetiminden soyutlanarak tam olarak anlamlandırılmamaktadır.

Mevsimlik tarım işçiliğinin kadına herhangi bir katkısının olup olmadığını, kadını güçlendirip güçlendirmediklerini anlamak için şu alanlara bakmanın gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır: i) ev içi iş bölümü değişiyor mu?, ii) aile içi kararlara katılım artıyor mu?, iii) beden üzerinde kontrol artıyor mu?, iv) kamusal alan kullanımı genişliyor mu? Beden üzerine ilişkin kararları şu başlıklarda tartışmak gerekmektedir; a)çocuk doğurma kararı, b)giyim, ne giyeceğine karar verme, c)dışarı çıkma, iv)çalışma hakkı, v) oy kullanma hakkı.

Mevsimlik Tarım İşçiliği

Tarım işçileri, ücretli işçi olarak çalışırlar çünkü kendilerine ait ya da kiraladıkları arazileri, üretimde kullanacakları tarım araçları yoktur. Bu özellikleri ile çiftçilerden farklılaşmaktadırlar. Yapılan çalışmaların gösterdiği sonuçlara göre ücretli tarım işçilerinin önemli bir kısmı (gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunda ve gelişmiş ülkelerin bazılarında) geçici süreli, günlük ücretle çalışmaktadır. ILO'nun yaptığı

³⁰ Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-mail: yyuuce@omu.edu.tr.

³¹ Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. E-mail: kezban.celik@omu.edu.tr.

çalışmalar 1990'lı yıllarla birlikte ücretli tarım işçiliğinde değişimler olduğunu göstermektedir: i) kırsaldaki toplam ekonomik faaliyetler içinde ücretli tarım işçiliğinin payı artmaktadır, ii) bu artış içinde kadınların payı daha çok artmaktadır ve iii) bu iş "sıradanlaşmaktadır". Küreselleşme, artan küresel rekabet baskısı, de-regülasyon gibi nedenlerin tümü atipik işlerin sayısını artırmakta, ücretleri azaltmakta, çalışanı koruyucu mekanizmaları aşındırmaktadır ve böylesi bir durumun yaygınlaşması ile ücretli mevsimlik tarım işçilerinin maruz kaldıkları olaganüstü koşullar sıradanlaşmakta ve hatta doğallaşmaktadır (Hurst ve diğerleri 2007:2-9). Türkiye'de yapılan çalışmalar da tarım işçilerinin yetersiz örgütlenme, ücret yetersizliği ve cinsiyet eşitsizliği, sosyal güvenceye sahip olamama, temel insani ihtiyaçları karşılamaktan uzak uygunsuz yaşam koşulları ve yoksulluğa bağlı sağlık sorunları gibi pek çok dezavantaja sahip olduklarını göstermektedir (Özbekmezci, 2004; Geçkin, 2009; Şimşek, 2011; Friedrich-Ebert-Stiftung, 2012; Lordoğlu ve diğerleri, 2014; TBMM Araştırma Merkezi, 2015).

Böylesi dezavantajlı bir işte çalışmaya razı gelen bir işgücün var olması işverenlerin ucuz ve mevsimlik emek kullanabilecekleri ürünlere daha fazla yönelmelerine neden olmaktadır (Hoggart ve Mendoza, 1999, Martin, 2002). Bununla bağlantılı olarak ekonomik ve sosyal gelişmeden daha az pay alan kesimlerin bu işleri yapması ayrımcılığa uğrama risklerini de artırmaktadır. Başka alternatiflerinin bulunmayışı ve vasıf seviyelerinin düşük olması birlikte düşünüldüğünde, ortaya işgücü piyasasında hareketlilikleri sınırlanmış işçilerin bu işlere daha çok yöneldiklerine dair bir sonuç çıkmaktadır. Türkiye'de mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanların %90 gibi çok önemli bir kısmını Güneydoğu kökenliler oluşturmaktadır. Mevsimlik tarım işinin kayıt dışı sektörde görülen tabakalaşma içinde en altta yer alması ve mevsimlik tarım işçiliği yapanların çoğunun belirli etnik grupları içermesi, konunun etnik boyutunun da önemli olduğunu gösterir niteliklerdir (Çınar, 2014).

Araştırmanın Metodu

Adıyaman ve Şanlıurfa kent merkezlerinde yaşamakta olan ve yılın belirli dönemlerinde gezici mevsimlik tarım işinde ücretli olarak çalışan kadınlar araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Şanlıurfa ilinde gezici mevsimlik işçilik yapmakta olan nüfus fazladır aynı zamanda da gezici mevsimlik tarım işçiliği yapılma süresi daha uzundur (6-9 ay arası) ve bu iş göçe katılanların çoğu için "ana geçim" kaynağı niteliğindedir. Adıyaman ili ise özellikle 2002'de çıkan tütün yasasının etkisiyle eskisi kadar çok tütün üretmez olmuş ve buna bağlı olarak mevsimlik tarım işçiliğine katılanların sayısı artmış olan bir şehirdir. Adıyaman ilinde göçe katılanların çalışma süresi daha kısa olup (2-4 ay) bu göç "ek kazanç" sağlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir. Tarımda mevsimlik işçilik ve bunun yaşama, çalışma koşulları ile kadın emeği üzerine olan kapsamlı etkilerini görebilmek için niceliksel ve niteliksel araştırma yöntemi birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında niteliksel yöntem kullanılarak 60 derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Niceliksel araştırmada örnek büyüklüğü %95 güven düzeyinde, 1.1 desen etkisi ve cevapsızlık oranı dahil edildiğinde yaklaşık 750 hanede 1139 kadına ulaşılmış olup yanıt alma hızı %94,9 olmuştur.

Bulgular

Ev işi işbölümü

Araştırma kapsamında kadınlara tarlada çalışmasına rağmen ev işlerini yapma durumu sorulmuştur. Kadınların %70'i ev işlerini tarlada da kadınların yaptığını, yaklaşık %15'i genç kadın ve çocukların yaptığını, %6'sı yaşlı ya da tarlada çalışamayanların yaptığını, yaklaşık %9'u kadın-erkek - herkesin yaptığını ya da erkeklerin yardım ettiğini belirtmiştir. Adıyaman ilinde yaşayan kadınların tamamı işlerin kadınlar tarafından yapıldığını ifade ederken, Şanlıurfa ilinde kadın-erkek-çocuk gibi herkesin yaptığını ifade edenlerin oranı daha yüksektir. Genç kadınlar ileri yaşlara göre daha fazla oranda işlerin kadınlar tarafından yapıldığını söylemişlerdir.

Aile içi kararlara katılma

Kadınların güçlenmesi konusunu anlayabilmek ve özellikle ücretli iş katılımının kadınların güçlenmeleri üzerinde etkisinin olup olmadığını anlayabilmek için bakılabilecek göstergelerden bir tanesi de kararlara katılma hakkı ile ilişkilidir. Araştırma sonuçlarına göre iki kadından biri tartışmalara katılıp fikrinin önemsendiğini söylerken, üç kadından biri "tartışmalara katılmam" cevabını vermiş olup, yaklaşık 10 kadından biri de tartışmalara katıldığı halde fikrinin önemsenmediğini belirtmiştir. Genç yaşta olanlarda tartışmalara katılmama daha yüksektir. Yaş ilerledikçe tartışmalara katılma ve fikrinin önemsenme durumu yükselmektedir. İllere göre dağılım ise benzerlik göstermektedir.

Beden üzerinde kontrol: Çocuk Doğurma Kararı

Görüşülen orta yaşlı kadınların nerede ise tümü 18 yaşından küçük evlenmiştir ve genel olarak evlenme kararlari aileleri tarafından alınmıştır. Akraba evliliği yaygındır ve çoğu amcalarının oğulları ile evlidir. Küçük yaşta yapılan evliliğin neticesi olarak doğurgan oldukları süre uzun, doğurganlığın kontrolüne ilişkin bilgi birikimleri yok ya da çok sınırlı olup sağlık hizmetlerine düzenli ulaşımını sağlayacak sosyal güvence ve hizmetlerden yoksun kadınlardır. Bu koşullar altında kadınların çoğu doğurganlıkları üzerinde söz hakkına sahip olmadıklarını belirtmişlerdir. "Cahillik", "bilgisizlik", "baskı" gibi nedenlerle doğurganlıkları üzerinde haklarını kullanamamışlardır. Ancak her iki ilde yapılan genç kadın görüşmelerinde, genç kadınlar 18 yaşından önce evlenmeyeceklerini, bu konuda söz hakkının kendilerinde olması gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca çok kardeşli olmanın kendi yaşam şansları üzerindeki olumsuz etkilerini deneyimlemekte olduklarından evlenmeleri halinde doğurganlıkları üzerinde söz haklarının olacağını ve 2-3 çocuktan fazla çocuk doğurmayacaklarını belirtmektedirler.

"Yok, ben istemedim. **Benim kararım olsaydı bu kadar çocuk getirmezdim.** Nasıl desem kaynanamdan öyle çektim ki. Benim dışarı çıkmama bile izin vermiyordu. Hamileliğimi bile anlamıyordum, bulantıdan ve baş dönmesinden anlıyordum. İki adımlık sağlık ocağına gideyim de test yaptırırım diyordum. 'Hamileysen hamilesin eskiden sağlık ocağı mı vardı', diyordu" (43 yaş, evli, ilkokul mezunu, 4 çocuk, Adıyaman).

Giyim, ne giyeceğine karar verme: “pantolon giyebilmeyi kim istemez!”

Kadınlarla yapılan görüşmelerin gösterdiği yaşa bağlı olarak ne giyeceğine karar verme hakkının geliştiği söylenebilir. Genel olarak her iki ilde de yaşayan orta yaşta olan kadınlar açısından giyim ve ne giyeceğine karar verme ya da verememe önemli bir konu olarak görülmemektedir. Orta yaş, evli kadınlar yaşadıkları çevrenin norm ve değerlerini bilmekte ve bunlara aykırı olabilecek bir giyinme biçimi talep etmemektedirler. Giyinmeye ilişkin hak talebi genç kadınlar tarafından dile getirilmektedir. Özellikle Şanlıurfa’da yaşayan genç kadınlar, ailenin erkek üyeleri ve mahalle baskısını hisseden ve bu nedenle giymek istedikleri giysileri giyemeyen kadınlardır. Bu genç kadınlar sadece “pantolon” giyebilmek için bazen mücadele etmekte ama çoğunlukla bu mücadeleden kaybeden olarak çıkmaktadırlar. Adıyaman ilinde yaşayan genç kadınların eğitimde kalma süreleri daha uzun olduğundan baskıyı daha az hissetmektedirler ancak yine de bazen pantolon yasağı, bazen saç kapama, uzun ve vücut hatlarını belli etmeyecek şekilde giyinme konusunda baskı hissetmektedirler. Bazı genç kadınlar için yaşadıkları çevreyi dikkate aldıklarında bu kurallar normal ve olması gereken kurallara dönüşmektedir. Küçük, yüz-yüze ilişkilerin yoğun bu anlamda “mahalle baskısının” hissedildiği kentsel alanlarda yaşadıkları için ailenin erkek üyelerinin böylesi taleplerini makul görmektedirler. Onların beklentilerine uygun giyindikleri vakit herhangi bir baskı ile karşılaşmadıklarını; ancak farklı giyinmek istemeleri halinde baskı ve yaptırım görececeklerini bu nedenle de bu yola başvurmadıklarını söylemektedirler.

“**Kapalı etek falan eşarp giysem karışmazlar.** Pantolon baş açık giysem kızarlar tabi ki de. Normalde kızmazlar. Böyle de güzel ama pantolon giymek her insan ister. Buradakilerin hepsi diyor yani pantolon giysek, saçımızı açsak falan filan. Eşarp giymeyi kimse istemez zaten” (16 yaş, lise terk, bekar, 11 kardeş, Şanlıurfa).

“Kapalı şeyleri alabiliyoruz sadece. **Pantolon günahdır diyorlar. Ben çok isterdim giyebilmeyi**” (22 yaş, bekar, ilkokul mezunu, 11 kardeş, baba 2 evli, Şanlıurfa).

Kadınların kendi anlatılarının gösterdiği, ailenin erkeklerini, yakın çevreyi ve çevrenin baskıcı tutumlarını bildikleri için çatışmak yerine (güçsüz oluşları buna olanak vermemektedir) bu beklentilere göre davranmak zorunda kaldıklarıdır.

Dışarı Çıkma

Genel olarak değerlendirildiğinde, yaklaşık 2 kadından biri çarşıya gidebilirken, üç kadından biri gidemediğini ifade etmiştir. Adıyaman’da her yüz kadından 6’sı, Şanlıurfa’da her beş kadından biri çarşıya hiç gitmemektedir. Yaşa göre çarşıya gitmeme farklılık göstermemektedir. Ev dışı alan kullanımı özellikle genç kadınlar için ve özellikle Şanlıurfa’da yaşayan genç kadınlar için sıkıntılıdır. Genellikle ev avlusu dışındaki alanlara gidiş-gelişleri kısıtlanmaktadır. Zaten bunun için paraları da yoktur.

“Yani buraya gelmem bile (*görüşmenin yapılmakta olduğu komşu evi*) izin alıp geldim, izin vermiyorlar. Diyor tek başına gezilir mi? Her genç kız gezse illa bir şey mi yapacak? Tek başına bir yere gitmek istiyor belki bunaldı. **İzin vermiyorlar**” (21 yaş, bekar, ilkokul 4. Sınıf terk, 5 kardeş, Şanlıurfa).

Çalışma Hakkı:

Gezici mevsimlik tarım işinde çalışmak zor, çok yorucu, ölmeyi isteyecek kadar yorucu bir aktivite olduğundan; “muhtaçlık”, “çaresizlik” nedeniyle yapıldığından çalışma bir hak değil istense de istenirse de yapılması gereken bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu nedenle bir kadın çaresiz değil ise çalışmamalıdır.

“Bence kadınlar hiç çalışmamalı. Kadınlar dışarıda çalışmamalı. Dışarıdaki iş erkeklerin işi. Ama kadınlarda mecbur olunca çalışıyor. Çünkü mecburlar. Çünkü çocukları çok olduğu için buna mecburlar. Çocuklarını kendilerine alet ediyorlar. Hem kendilerine eziyet ediyorlar hem de çocuklarına, yazık değil mi?” (18 yaş, bekar, ortaokul mezunu, 7 kardeş, Şanlıurfa).

Kadınların %38’i sigortalı işte çalışılabileceği, %25’i mecbur kaldığında çalışabileceğini, %8’i devlet işinde çalışabileceğini, %9’u eşinin izin vermesi durumunda çalışabileceğini, yaklaşık %14’ü ise kesinlikle çalışmaması gerektiğini ifade etmiştir. Şanlıurfa ilinde ‘çalışmamalı’ cevabı yaklaşık 9 kat daha fazladır. Benzer şekilde mecbursa ya da eş izin verirse cevabı da Şanlıurfa’da daha yaygındır.

Oy kullanma hakkı: “kimse yok, özgürüz orada”

Bu çalışmanın gösterdiği önemli sonuçlardan birisi kadınların hiç tereddüt etmediği ve hakları olduğuna inandıkları en önemli ve tek alanın oy kullanma hakkı olduğudur. Yapılan çalışmalar demokratik katılım yollarının çok sınırlı olduğu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu ve kadın haklarının kullanımı konusunda sıkıntı olan ülkelerde oy kullanma oranlarının yüksek olduğu yönündedir. Bu sonuçları destekler şekilde araştırmaya katılan kadınların tümü “oy kullanma” haklarına inanmaktadırlar ve bu konuda kendilerinin karar verdiğini belirtmektedirler. Sanılanın aksine eşleri, yakın aile üyeleri ya da yerel siyasetçilerin dediği şekilde oy kullanmamakta oldukları, bu hakkı önemsedikleri görülmüştür. Oy sandığının gizliliği, kapalı bir odada tek başına karar verebilmeleri ve istediğini yapabileceği olanağı sunması gerekçeleri ile bir yandan bunun hak olduğunu düşünmektedirler diğer yandan her türlü baskı ya da telkine rağmen istediğini yapabilecek bir alan olarak görmektedirler. Kadınlar eğitim düzeylerinden bağımsız bir şekilde bu alanı hak olarak görmektedirler. Benzer bir anlayışın diğer haklar için genişletilebilmesi için bu alanın daha iyi anlaşılması önemli sonuçlar üretebilecektir.

“Kime istersem ona veririm. Dese bile perdenin arkasında görmez ki kime verdiğimi” (43 yaş, evli, ilkokul mezunu, 4 çocuk, Adıyaman).

Kadınların hangi partiye oy vereceklerine kimin karar verdiğini sorulduğunda, yaklaşık %60’ı kendisinin verdiğini, üç kadından biri aile üyeleriyle birlikte karar verildiğini belirtmiştir. Genç yaştaki kadınlar tarafından daha fazla oranda ailece cevabı verilmiştir.

Tartışma

Kadınlar ücretli işçi midir?

Kadın işçilerin çalışma ilişkisinden doğan birincil hakları, “ücret hakkı”dır. Mevsimlik işçilik aynı zamanda kadınların sadece kadın olmalarından dolayı daha fazla emek verdikleri ve bu emeğin yeniden üretim olarak adlandırılarak görülmediği,

yeniden üretim ile üretim kavramlarının birbirinin içine geçmişliğini fark ettiren bir emek türüdür. Araştırma bulgularının gösterdiği üzere, işin bulunması, çalışma koşulları, denetimi ve ücretin alınması üzerinde kadınların kontrolleri yoktur.

Ücretli çalışan olmakla kadınların özgürleşebileceği, ataerkil baskıyı sarsabilmek için fırsat elde edilebileceği düşünülebilir. Ancak 12-13 yaşından beri ücretli çalışan ama ücreti hiç alamamış kadınların olduğu görülmektedir. Ücretin ailenin erkek üyesine ödeniyor olması, kadınların somut olarak bu parayı görmüyor olmaları kendilerini ücretli çalışan değil, aile havuzuna katkı sağlayan bir üye olarak görmelerine neden olmaktadır. Ailenin yoksulluğu, kalabalık üyeli olması, 6-9 ay çalışılan paranın temel geçinmeye dahi yetmemesi ve bu reel durumun kadınlar tarafından biliniyor olması ücretin kime verildiğinin önemsiz bir konu olarak görülmesine neden olmaktadır. Böylece aslında ücretli emekleri de önemsiz hale gelmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin tarlaya taşınması, barınma koşullarının zorluğu ve güçlüğü kadın emeğinin sömürsünü katmerli hale getirmektedir. Ev-işyeri ayrımı olmadıktan kadın emeği çadırda görünmez hale gelmektedir. Buna bağlı olarak ücretli çalıştıkları halde “ücretsiz aile işçisine” dönüşmektedirler. Kazanılan ücret üzerinde kontrollerinin olmaması, aile içi kararlara katılımlarını da sınırlı hale getirmekte; çocuklarının bugünü ve geleceği üzerinde etkili olamamalarına neden olmaktadır. Hatta anneler, genç kadınları kendi görünmez emeklerinin parçası yapmak zorunda kalmaktadırlar.

Ataerkilliği gevşetebiliyor mu?

Fakirliğin kadının işini artırdığı, emeğini değersizleştirdiği görülmektedir. Ancak bu ilişki içinde yani evin erkeğinin karısının ve çocuğunun çalışması olmasa evini geçindiremiyor oluşu erkeğin iktidarını kıran, bozan bir durum yaratıyor mu diye sormak gerekirse ilk önce hasta adamlarla karşılaştığımızı söylemek gerekir. Konuştuğumuz çoğu kadının kocası “çok hasta”dır. Bu, evi geçindirmek yükümlülüğünü yerine getiremeyen erkeğin iktidarını kaybetmekten sığındığı bir yaşama stratejisi olarak görülebilir. Kadının evinin geçimini aslında kendisi ve çocuklarının sağladığı bilgisi toplumsal cinsiyet rollerinde bir değişikliğe sebep olabilir mi sorusu sorulmaya değerdir. Ya da bu durum bir erkeklik krizi ortaya çıkarmakta ve ataerkil değerler daha fazla savunulmaya geçilmektedir? Kadınların dışarı çıkma, pantolon giyme, kimle evleneceğine karar verme, okuyabilme durumlarına araştırma sonuçları ile bakıldığında ataerkil değerlerin sertleştiği, erkeğin iktidarını “namus” üzerinden sağlamlaştırmaya çalıştığı görülmüştür.

Aracılı/aracısız çalışma

İşçilerin işverenlerinden yasal olarak herhangi bir hak talep edememesi, çalışma dönemlerinde karşılaştığı zorluklar ve işveren karşısındaki güçsüz konumlarından dolayı elçilere duyduğu ihtiyacı arttırmaktadır. Elçiler; işçilerin yolculuğu, çalıştığı yerlerde yapacağı alışverişleri, gerektiğinde sağlık kurumlarına ulaştırılması ve daha pek çok konuda onlar adına düzenlemeler yapmaktadırlar. Elçilerin işçiler için yerine getirdiği görevler, onların yaşamlarını kolaylaştırıyor gibi görünse de bunların hepsi işçilerin elçilere olan bağımlılığını güçlendirmektedir. Ancak elçisiz/aracısız çalışma da kadınlar lehine sonuçlar üretememektedir. Hatta genç kızlar açısından ürettiği etkiler çok daha olumsuz gözükmektedir. Ailenin çalışabilecek üyesinin artması (ki bu çocuk ve genç kadınların emeğini kapsar) aracısız çalışmayı olanaklı kılmaktadır

ancak sadece aracının kim olduğu değişmektedir. Elçi, çavuş, işverenini yerini ailenin erkek üyesi aldığı vakit kadınların iş yükleri artmaktadır ve aynı zamanda ücretli emeklerinin ücretsiz aile işçisine dönüşmesi kolaylaşmaktadır. Emeğini satmakla ortaya çıkan kısmi özgürleşme ve bireyselleşme bu iş için geçerli olmamaktadır. Çünkü mevsimlik tarım işine erkeksiz, kocasız, erkek çocuksuz gitmek özellikle uzun süreler gidiliyorsa mümkün gözükmemektedir. Kendi kendine yetebileceği hissi birey olmak bağlamında önemli bir aşamadır. Bu vesileyle bağımlı ilişkilerden kurtulmak mümkündür. Bunun yollarından önemli bir tanesinin ekonomik değer üretmek olduğu özellikle liberal feminizmin iddialarından biridir. Bu işte ekonomik değer üreten kadınlar bu bağımsızlaşmayı yaşayamamaktadırlar.

Kentten köye iş göçü: kentliler köye işe giderse (tersine hareketlilik)

Köyden kente iş arayama gelenlerin göç hikâyesinden farklılıklar gösteren mevsimlik tarım işçiliği toplumsal hareketlilik yönünü tersine çevirmektedir. Kentten köye işe gitmek yani kentlilerin (yeni olanların) köye (eskiye) işe gitmesi temel göç dinamiğinin tersi bir görüntü sunmaktadır. Bu hareketlilikte oluşabilecek sosyal değişiklikler elbette köyden kente göçün ortaya çıkaracağı hareketlilikle benzerlik göstermeyecektir. Bu hareketliliğin yarattığı sonuçlar arasında eğitim düzeylerinin yükselmesi, kadın istihdamı ve kamusal alan paylaşımının artması, çocuk sayılarının düşmesi gibi sonuçların görülmediği aşikârdır. Şanlıurfa ilindeki mevsimlik tarım işçilerinde görülen çocuk sayılarının fazlalığı, eğitim katılım düzeylerinin düşüklüğü, kadınların mevsimlik tarım işçiliği dışında çalışma hayatına katılmaması, geleneksel aile rollerindeki sertlik, ataerkil yapılardaki değişmeye karşı direnç işin kentliler tarafından köyde gerçekleşmesi sonucudur. Kentten köye iş göçü paradoksal olarak da modern dinamiklerin düzenleyemediği bir iş ve çalışma ilişkileri ortaya çıkarmaktadır. Ücretli işin modern dünyanın kurulmasında önemli bir belirleyici olduğu bilinmektedir. Burada da görülen ücretli işçilik modern dünyanın dışında kendini konumlandırmaktır. Modern işleyişlerin ve kuralların iş biçimini etkilememesi de bu yüzdendir.

“Çöle gitmek” kadına bir şey katabilir mi?

Kadınların hak arayışlarında önemli bir basamak olan ekonomik değer üretme ve ücretli işe sahip oluş, kadın mevsimlik tarım işçilerinde ne kadar gerçekleşmiştir sorusu, içinde çelişkiler barındırmaktadır. Geleneksel aile yapısının dönüşümüne hizmet etmeyen aksine geleneksel aile biçimiyle yapılabilir olan bu iş kadının geleneksel rollerini değiştirmesine izin vermemektedir. Özel alanda gerçekleşmeyen değişiklikler kadının statüsü ve eşitliği için katkı sunamamaktadır. Ancak buna rağmen kadınların aile geçimleri için olmazsa olmaz oluşları onların geleneksel rollere eleştirel bakmasını sağlamaktadır. Özellikle genç kızlarla yapılan görüşmelerde erkek egemen zihniyetin ve ataerkil yapıların nasıl çalıştığına ilişkin önemli eleştiriler geliştirmekte oldukları görülmüştür. Kadını bir atölyede çalıştırmayan erkeğin bunu namus adına yaptığını söylediğini belirten genç kızlar “tarlada çalışırken namus neden yok” diyerek bu çifte standardı gördüklerinin altını çizmişlerdir. Kadınların yaşamlarında olumlu etkileri olmayan bir iş yaşamı gibi gözükken mevsimlik tarım işçiliği özellikle genç kızların gerçeklerle yüzleşmesinde ve toplumsal dokuyu deşifre etmelerinde bir etken olmuştur. Mevsimlik tarım işçiliği kadınlar tarafından fakirlikle başa çıkma yolu olarak bir çare bile değil bir zorunluluktur. Fakirlikle mücadele

kadının güçlenmesine yardımcı olabilir mi? Fakirlikle mücadelede aktif hale gelen kadın kendi gücünün ve emeğinin değer edebileceğini görmüş olabilir mi? Dul kalmış kadınlarla yapılan görüşmelerde kocalarının ölümünden sonra hayatlarında bir değişikliğin olmadığını, çocuklarıyla tarım işine (çöle gitmek) gittiklerini, hatta ölen kocaları baskıcı kocalarsa özgürleştiklerini belirtmektedirler. Ancak fakirlikle mücadele için yapılan bu iş sonraki nesle, bu kadınların kızlarına bir değişim bırakamamaktadır.

Kaynakça

Çınar, S. (2014). *Öteki "Proleterya": De-proletarizasyon ve Mevsimlik Tarım İşçileri*. NotaBene Yayınları, Ankara.

Friedrich Ebert Stiftung Derneği (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti, Mevsimlik İş Göçü İletişim Ağı (MİGA).

Hoggart, K., & Mendoza, C. (1999). "African immigrant workers in Spanish agriculture". *Sociologia Ruralis*, 39(4): 538-562.

Hurst, P., Termine, P., & Karl, M. (2007). Agricultural workers and their contribution to sustainable agriculture and rural development. *FAO-ILO-IUF*, Cenevre: ILO.

Lordoğlu K. Ve Etiler N. (2014). "Batı Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliğinde Çalışan Çocuklar Üzerine Sınırlı Bir Araştırma". *Çalışma ve Toplum*, ss:41: 115-133.

Özbekmezci Ş, Sahil S. (2004). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal, Ekonomik ve Barınma Sorunlarının Analizi". *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19 (3): 261-274.

Şimşek Z. (2011). *Mevsimlik Tarım işçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması* Harran Üniversitesi ve UNFPA işbirliğinde, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2015). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sorunlarının Araştırılarak Alınması gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacı ile Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu". TBMM:716.

<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss.716.pdf>